

La veu dels profetes encara...

Borges ha dit que la literatura és una pàtria comuna i sempre m'ha semblat que deia una gran veritat, una bella veritat i potser únic reducte de salvació que resta a la dissortada nissaga d'Adam. Aquest concepte sobre la literatura m'és corroborat per la lectura de dos poetes tan diversos i allunyats entre si com León Felipe i Salvador Espriu. Ultra l'imaginari poètic, patrimoni en certa mesura universal dels poetes, un element particular els diferencia dels altres, la seva profunda admiració per la veu dels profetes d'Israel. L'afecció que León Felipe mostrarà per aquest poble al llarg de tota la seva vida va ésser corresposta amb el lliurament simbòlic d'un bosc per part de la comunitat jueva de Mèxic. Regal que venia justificat per un interès que es trobava a la base de la infantesa de Felipe igual que en Espriu i ambdós ho expresen de manera molt semblant, gairebé coincident: "... estampas y relatos del Viejo y del Nuevo Testamento. Me los enseñaban y contaban mi madre, mis primeros maestros... y estaban colgados de una manera gráfica, en las paredes de la escuela. La primera historia, las primeras leyendas y los primeros cuentos que yo conocí eran las vicisitudes del pueblo de Israel. La historia sagrada que me enseñaba era para mí, entonces, la historia universal". (Puesto ya el pie en el estribo y otros poemas.) Història sagrada en el sentit més íntim de la paraula, acolorida i casolana, tal i com ens ho conta Espriu en el pròleg de "Primera història d'Esther": "... hi havia, penjada a les parets, una col·lecció admirable de gravats francesos, heretada dels besavis, on es narrava sencera l'a-

necdota oriental (...) La meua tia, permetent-me -magna concessió- d'interrompre-la en la lectura, fou la primera a explicar-me la significança de l'immortal apòleg. I hi posà un entusiasme, nascut a qui sap quines pregonesses de l'obscura sang". Fortes impressions per a un infant que, esdevingut adolescent, escriurà un llibre de narracions intítulat "Israel". La influència dels seus educadors és palesa en la redacció d'aquest text escrit en castellà perquè, com ell mateix anys a venir explicarà, "no sabia un borrall de català gramatical. No l'havia après, perquè ningú, durant la dictadura de Primo de Rivera, no ens l'havia ensenyat". Un Espriu de quinze anys, amb impecable retòrica d'escolar aplicat, manifestava la seva admiració per les dones fortes de la Bíblia i, sobretot, la seva gran fascinació per la veu terrible dels profetes.

Segons León Felipe amb la desaparició de la dinastia dels profetes, la humanitat pateix el més gran desastre de la seva història, perquè amb ells desapareix la figura de l'home fort que se sosté per la paraula. La mort dels profetes ha significat la mort d'Israel com a nació: "Cuando visteis morir impasibles a Juan el Bautista i Jesús de Nazaret, vino Tito a castigaros como un rayo del cielo." (ibid) El profeta és aquell qui quan "diu", "fa". És a dir, la seva acció és conforme amb la seva acció. El seu acte de llenguatge és performatiu. La llibertat d'Israel es fonamenta, doncs, en el concepte d'home lliure que encarna la figura del profeta, home que es troba en identificació total amb la terra/natura i en una situació d'aquest

tipus no hi ha alienació possible perquè la distància entre llenguatge verbal i realitat designada pràcticament no existeix: la paraula és fundacional (el verb diví) i el poble que la posseeix és un poble fort: "Hablaban un lenguaje directo. No era el suyo ni cortesano, ni elegante... era el lenguaje de los pastores, de los labriegos, de los menestrales... el lenguaje de los oficios. Sin embargo alguna vez usaban la metáfora, la parábola. Las gentes entonces solían comentar ¿qué habrá querido decir? Pero no eran sibilinos ni criptográficos. (...) Su voz grave y no se quebraba ante el Tirano. Es posible que fueran la voz de Dios, pero eran también la voz de la tierra". (Ibid).

Diàspora

L'occisió dels profetes per part del poble significa la pròpia mort i la laceració eterna que s'estableix a partir de l'alineació entre l'home i la terra. La veu de la terra ja no és posseïda pels homes i així Israel, el poble que rau a l'origen de la nostra cultura moderna, s'identifica, simbòlicament, amb l'alienació de la cultura occidental i l'exili metafísic de l'home i, a nivell individualitzat, s'identifica amb aquells pobles que d'alguna manera han perdut o risquen de perdre la seva identitat històrica. Per això Espriu també ha vist en la Diàspora del poble jueu una concretització metafòrica de la situació històrica del poble català: "Altíssim: ... i en la pausa rumiaríem, si més no, la pedregada de tirosos vocables que l'autor ens ha etzibat amb mandrons d'una parla moribunda, ja gairebé intel·ligible per a molts de nosaltres". ("Primera H.") I és així perquè tots els èxodes són un sol èxode, com diu León Felipe: "¿Y si no hubiese más que un solo pueblo? ¿Si no hubiese más que un solo pueblo!... Y la historia estuviese ahí, quieta, parada/ como un retablo (...) Y todo no fuese/ más que símbolos y muñecos...". Com els titelles que configuren la història de la bona reina Esther i, en general, la visió del món de Salvador Espriu: "Els ninots parlaran i ballaran, moguts per la misteriosa traça de l'Eleuteri", que el públic sap que ja és mort de fa temps, però no hi fa res perquè entre morts i vius no hi ha cap diferència, "públic i alhora espectacle" ("Mrs. Death"). León Felipe també esborra el temps, i amb ell el concepte de mort, i estableix un

León Felipe. A la derecha, Salvador Espriu

espai/temps mític que li permet d'identificar-se amb Aaron i ser contemporani de Moisés: "Moisés, vámonos a dar un paseo./vámonos esta tarde, caminando/ desde el Sinai... hasta el cerro del Gólgota.../quién ha dicho: eso está muy lejos..." (ibid.) A "Primera història", Espriu juga amb aquests dos plans que es fonen en una mateixa unitat de discurs in-temporal, "Susa" i "Sinera", els dos pobles on transcorre l'acció, que malgrat la seva lluyania superposen el seu desesperat destí: "... Susa, lluny d'aquí, prop d'aquí". La interacció de dos llocs i de dos temps, farà que, no sols es refereixi a un lloc, un temps i un poble determinats, sinó que pretén de donar un al·lisonament moral vàlid per a qualsevol lloc i qualsevol temps: "Aman: Salom, home perdut solitari amb Déu: ¿què li diràs del teu temps, de tantes hores? ¿Perdonarà potser l'urc dels teus pecats humils, gràcies a l'humil fricandó que de nen vas menjar, a la menta que pogueres flairar, al dolor de la ploma amb què m'obligues a parlar-te? A mi, un titella adversari d'Israel, adversari teu, no més efímer que tu, cal que et consti?". A León Felipe la identificació entre història (diacronia) i ficció (sincronia) es produeix d'una manera idèntica: "Este muñeco de barro es Caín y Hitler/ este otro muñeco./ Los dos nacieron en la misma hora/ y aquí van juntos en el mismo verso...". Perquè la realitat en el seu aspecte de "veritat" és un mirall i el rostre del nostre adversari és aquest mirall: "Y ya en el Gólgota... mira cara a

cara la cruz. Mírala serenamente y advierte que en ella estás clavado tú, Israel, todos los judíos. Y yo también. Y con nosotros todos los hombres de la Tierra". Espriu ho expressa d'una manera semblant i recollint la tradició jueva del "Zohar": "Penseu que el mirall de la veritat s'esmicolà a l'origen en fragments petitíssims, i cada un dels trossos recull tanmateix una engruna d'autèntica llum". La condició de l'home és la d'un exiliat metafísic, ja ho hem dit abans. L'home és un ésser itinerant. León Felipe, des de molt abans de la guerra, fou un caminant ("Versos y oraciones de caminante") un ésser metafísicament divagant i l'exòde real/físic de l'exili de postguerra possibilita que trobés la seva veu definitiva. També Salvador Espriu es defineix com a home itinerant en el seu llibre "El caminante i el mur". La guerra, i amb ella l'exili, no ha fet res més que concretitzar allò que romania en el fons de l'home espanyol, per extensió occidental. L'experiència de dues guerres mundials i una a la pròpia casa, ha fet de l'home de les generacions anteriors a la nostra un individu que ha davallat als inferns: Ulisses, Orfeu, Eneas, Jonàs del S. XX. De l'infern en surt renascut i amb una saviesa nova —"de allí traigo ahora mi palabra, i avanço sol a l'esglai del llarg crit/que deia per les voltes el meu nom"—, però l'experiència és amarga. Els símbols del claustre matern lligats a la idea de nou naixement mantenen implicacions de mort momentània que fan que la "terra mare" esdevingui experiència iniciàtica de

la mort. Ara el llenguatge poètic s'omplirà d'imatges d'ombra, la ceguesa dels homes, el crit, el salm, la tenebra ardent, símbols que podem identificar en tota la poesia de postguerra. També el naufragi, Itaca, somni perdut dels naufragats dels dos exilis, el físic i l'espiritual; també, projecte de folls assenyats: "Soy un juglarón viejo/que sabe hacer juegos malabares (...) el que junta en la plaza con sus trucos/a la gente dispersa del Pueblo. (...) Luego, Moisés mi hermano, sube al tabladiño/que levantamos junto al Sinai.../ y saca el famoso elixir de los Diez Mandamientos". Salvador Espriu, a estones albardà, també s'ha dirigit al poble sota la veu de l'Altíssim a l'epíleg de "Primera història" i ho ha fet amb paraules de perdó i reconciliació que ha tingut tothora presents: "Atorgueu-vos sense defallença, ara i ací i en créixer, de grans i de vells, una almoïna reciproca de perdó i tolerància. Evi-teu el màxim crim, el pecat de la guerra entre germans". Potser val la pena que l'escoltem perquè els poetes han experimentat l'imperi del no-res: "Reclinada la cabeza/ sobre la almohada vacía de la Nada/sueño con la infinita eternidad". No-res, eternitat, somni. Dimensions infinites per on es perd l'itinerari perdurable de l'home. Quan et deturis on el meu nom et crida, vulgues que dormis somniant mars en calma, la claror de Sinera.

ROSA M. DELOR I MUNS